

Sz. 1175—1908.

Irodalmi pályázat.

A Magyarországi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa a következő pályázatot hirdeti ki:

Megírandó a magyarországi Unitárius Egyház története oknyomozólag. Pályázók kötelesek a mű tervezetét és egy pár fejezetet egészen kidolgozva beküldeni. A beérkező pályaműveket, illetve pályaterveket az E. K. Tanács megbíráltatja s a bírálat eredményéhez képest megadja a megbízást a mű megírására 1912. évi december 31-ig terjedő időre.

A mű terjedelme 25—30 nyomtatott ív lehet. Díja 4000 korona. A tulajdonjog az egyházá.

A pályatervek 1910. évi december hó 31-ig nyújtandók be Ferencz József unitárius püspökhöz Kolozsvárt.

A Magyarországi Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának Kolozsvárt 1908. évi december hó 9-ik napján tartott üléséből.

FERENCZ JÓZSEF,
unitar. püspök.

VÉGH MIHÁLY,
titkár.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az angol unitariusok évkönyve szerint — melyet W. Copeland *Bowie* titkár állított össze — Angliában az unitariusoknak 372 gyülekezetük van; ebből 294 a tulajdonképpeni Angolországban, 38 Irlandban, 6 Skóciában és 34 Walesben. Magában Londonban 28 az unitarius gyülekezetek száma. — Amerikában Lewis G. *Wilson* titkár 483 unitarius gyülekezetet sorol fel évkönyvükben. Ezeknek nagy része a legmiveltebb államra, Massachusetts-re esik; a többi a más államokra, s nincs az Egyesült-Államokban egy állam se, a hol ne lenne unitarius gyülekezet. Újabban különösen Californiában szaporodik azoknak száma. A múlt évi összes gyarapodás: 5. A nagyobb városok közül Bostonban 24 gyülekezet van, New-Yorkban (Brooklynnal) 10, Chicagóban 6. Az angol unitarius évkönyv a külföldi unitariusokról és más szabadelvű keresztényekről is közöl adatokat. Ilyenek az európai országokon kívül találatnak még Indiában, Japánban és Ausztráliában. Az amerikai évkönyvnek még a fennebbiek mellett nevezetes adata, hogy az „universalista egyházak“ az unitariusokkal szorosabb egyházi összeköttetésbe léptek és mindkét részről választmányt neveztek ki a közös érdekű ügyek együttes intézésére.

Servéthnek Vienne városában Franciaországban a jelen év folyamán szobrot emelnek, annak emlékére, hogy ő egykor a városnak polgára és jeles orvosa volt. Vienne-t, a régi Allobrogia fővárosát Julius Caesar építette újra, a minek emlékei még ma is láthatók. Nem messze fekszik Lyonstól. Az 1542-iki nagy járvány idején és az azt követő években Servéth, mint orvos nagy szolgálatot tett a városnak. Ott írta híres művét is, a Restitutio Christianismi-t, a melyért a római klerus elfogatta és máglyára ítélte. Onnan menekült Genfbe, hogy néhány hónap mulva e protestans városban égensék meg. Az emlékszobor huszonöt láb magas lesz és a leleplezés ünnepélyén részt vesz a francia kormány és a spanyol kormány is, mivel Servéth Spanyolországnak volt szülőtte.

Kegyelet. Mult év utolsó előtti hónapjában kísérték ki a csaknem kilenczven évet élt, boldog emlékü Albert János unitarius papot, egyházi íróát általános részvét közt végnyugalomra a tordai temetőbe. A sirja felett híven őrködő kegyeletnek egyik megnyilatkozása, hogy a felette mondott ima és beszédek egy gyászkezes csinos füzetben Tordán nyomtatva kiadattak. Lőrinczy Dénes tordai unitarius lelkész imáját, Ferencz József püspök búcsuszavait, Végh Mihály egyházi és püspöki titkár búcsubeszédét és Ádámossy Gábor kövendi unitarius lelkész búcsuszavait foglalja magában a füzet, hogy a szeretetnek, tiszteletnek, barátságának, az érdem méltánylásának szép és meghatározó kifejezéseit a jövőendő tanulságára tovább őrizze.

Közös keresztény alap. *Zsilinszky Mihály* ág. ev. egyh. ker. főfelügyelő e czimen dr. Székely István egyetemi tanár beszédére visszhangul ezeket írja:

„A budapesti egyetem tudós rektora a Pázmány-Egyesületnek folyó évi januárius 20.-án tartott lakomáján, serleggel kezében, olyan beszédet mondott, mely megérdemli a közfigyelmet. A mai zilált korban katolikus dignitáriustól ritkán hallunk ilyen keresztény szellemű és hazafias lelkületű konciliáns beszédet. Jól esik tudnunk, hogy az ország első tudományos intézetének Rector magnificus székében olyan türelmes és felvilágosodott férfit tisztelhetünk, a minő Székely István dr.

Beszédéből különösen két eszme ragadta meg figyelmemet: a keresztény vallásosság és a tudományosság eszméje. Mind a kettő közös kincse az emberségnek és a haladásnak. Ha a vallás és a tudomány igazi szelleme vezérelné az emberek cselekedeteit, akkor ma nem lenne olyan társadalmi és politikai felfordulás, a milyenek naponta tanui vagyunk. A vallás és tudomány két olyan testvér, a kik az emberszeretet nagy eszméjéből születve, hivatva vannak

az emberiség állandó boldogítására. A két testvér sohasem jönne ellentétbe egymással, ha nem lennének gonosz emberek, a kik önző érdekből összevesztik őket egymással. A vallásnak és tudománynak éltető eleme a szabadság, mely nem tűr el semmi külső kényszert. Mind a kettő az igazságot keresi Krisztusnak azon utasítása szerint: keressétek az igazságot és az igazság szabadokká teend titeket.

Ha nem lennének tridentí zsinatok, melyek átkot szórnak azokra, a kik az igazságot lelkük sugallata szerint más úton keresik; ha nem lennének pápai Syllabusok, melyek büntetést szabnak az úgynevezett eretnekekre: akkor igazán lehetne remélni az igazság keresésének diadalát. Milyen hamar helyreállana a felekezeti béke, mely ma felbomolva, visszaidézi lelkünkben a multnak szívet-lelket tépő legszomorubb és legrombolóbb jeleneteit. De igaza van Székely István dr.-nak, mikor azt mondja, hogy a történelmet nem csinálhatjuk vissza! Nem szüntethetjük meg a letűnt s immár háromszázados tényeket, de kötelességünk lenne a türelmet és ember-szeretetet hirdető evangélium szellemével áthidalni és kiegyenlíteni a vallási ellentéteket. Aranyigazságok ezek, melyeket katolikusoknak, protestánsoknak és bármely vallásfelekezethez tartozó hazafiaknak különbség nélkül követni kellene. Ebben egyetértünk; de a mit a mélyen tisztelt rektor úr a protestantizmusról a hitújítás hibájául felhozott, azt a részrehajlatlan história már nem igazolja.

Készséggel elismerjük, hogy Pázmány vallásos és hazafias lelke mélyen fájlalta, hogy akkor, midőn a külső ellenségekkel szemben legnagyobb szükség lett volna a nemzet összetartására: akkor szakította azt kétfelé a hitújítás! Ennél a mondatnál érdemes kissé gondolkodni és visszaemlékezni a történelmi tények igazságára. Pázmány működése korában a hitújítás hazánkban már száz esztendőös volt; az ő korát megelőzőleg a „lutherani comburantur“ daczára a hitújítás szabadabb szelleme magával ragadta a magyar főnemesség színét-javát, a Thurzókat, az Illésházyakat, az Esterházyakat, a Forgácsokat és Apponyiakat stb. Pázmány kora a katolicizmus reakciója, a rekatolizálás kora volt. Az ország élére és a katolikus egyház élére a visszahódított protestáns családok fiait állították. A nádor Esterházy M., a primás Pázmány P. és néhány jelesebb püspök protestáns szülők gyermekei voltak. A magas és jövedelmező állások akkor is oly kapósak, irigyeltek és erkölcsrontók voltak, mint ma. A „régí hitegység helyreállítására“ akkor is azokat a fegyvereket használta a hatalom, mint a mai korban. Előjogokat, kiváltságokat, gazdag javadalmakat és hivatalokat osztogatott. Ez volt a vonzerő — és nem az evangélium szeretete. Az igazi apostolok mindig szegények és alázasok voltak.

Még annyiban is hasonlított a Pázmány Péter kora a mai korhoz, hogy a farkas akkor is a bárányt vádolta a tiszta víz felzavarásával. Most is azt állítják, hogy „protestáns atyánkfiai az összetartás helyett a visszavonás szellemét idézik elő! S előidézik

akkor, mikor az új és veszedelmes ellenségek támadtak stb. Nem akarja észrevenni, hogy akkor is, mint ma is, Rómából indult ki az üldözés. A tridenti zsinat határozatainak felújítása, a történelem tanúsága szerint mindig vallási háborút idézett elő. Azért ne vegyék rossz néven a mi katolikus testvéreink, ha mi azt a vádat, hogy a protestánsok türelmetlensége idézte elő a mai időben tapasztalható reakziót, egyszersmindenkorra elhárítjuk magunktól, mint olyat, mely nem egyezik az igazsággal. E sorok írója azt már azon gyűlési beszédében is kiemelte, mely miatt némely türelmetlen katolikus tulzók valóságos torzalakot festettek róla a babonás gyermekek ijesztgetésére. A protestánsok kátéjában és zsinati határozataiban a más vallású honfitársak elleni üldözés és átkozódás nem foglaltatik.

Ezt igazolja a protestáns egyháznak egész multja. A minden igaz magyar lelkét fájdalmasan érintő régi belháboruk előidézői, támasztói nem a protestánsok soraiból kerültek ki. A Bocskay Istvánok, Bethlen Gáborok és Rákócziak nevéhez fűződő harezok lényegileg védekező harezok voltak, részint a római, részint a bécsi reakció ellen és a megtámadt magyarság és alkotmánytapsók ellen. A protestánsokat mindig azok pusztították, a kik a magyar nemzet politikai szabadságának és alkotmányának ellenségei voltak. De hagyjuk a régi és keserű igazságokat.

Mi sohasem vettük rossz néven, hogy Pázmány és a hozzá hasonló tehetségek irodalmi és szellemi fegyverekkel küzdenek a protestánsok ellen. Az ily fegyverekkel vívott harezok sohasem ártottak sem a vallásnak, sem a tudománynak, sem a hazafiságnak. Ilyen küzdelmek nem zavarják meg az ország békéjét most sem, de igenis megzavarják a Ne temere-féle pápai dekrétumok és püspökeinktől kierőszakolt azok az esküformák, melyekben ezek a más felfogású embertársak üldözésére kötelezik magukat. Ilyen tények mellett nem lehet közös keresztény alapot teremteni és nem lehet közös erővel legyőzni a társadalmi rendet és nemzeti egységet bontogató veszedelmes elemeket, mert az üldözéssel el van vetve a közös alap, melyet Krisztus vetett, a kiről meg vagyon írva, hogy rajta kívül nincs üdvösség. Az együttes működéshez elfogulatlan igazságszeretet kell, mely egyedül lesz képes „az evangéliom szellemével kiegyenlíteni és a haza szeretetével áthidalni a felekezeti ellentéteket“.

Ha az a hazafias jóakarát és nemes törekvés, mely Székely dr. beszédéből kisugárzik, az összes katolikus főpapok és műveltebb világiak lelkét hevitené; ha Pázmány szellemének emlegetésével nem az ország „rekatholizálásának“ hiu erőszakolását kötnék össze és ha az ékesen szóló és ékes magyarsággal író Pázmány P. lángeszéhez méltó modorban vetnék fel a vallási és tudományos kérdéseket a kissé szunnyadó protestantizmussal szemben: akkor ennek a szellemi és erkölcsi hareznak csak üdvös eredménye lenne.

De mihelyest a régi bűnökből is erényeket faragó új próféták a világi politikával szövetségben, az újabb törvényekkel és az osztó igazsággal ellenkezőleg, valósággal csak a világi hatalom főtényezőjét, az anyagi előnyök biztosítását tolják előtérbe: akkor megszűnik a Székely dr. beszédéből kisugárzó nemes idealizmus és lesz közönséges materializmussá, mely maga ellen zuditja a mai kor minden szociális és közgazdasági bajainak nagy tömegét.

Velünk szemben nem szükséges Tisza István gróf szavait idézni, mert azok nincsenek ellentétben a mi eszméinkkel és vallásfelekezeti törekvéseinkkel. Mi megértjük és megérezzük a Székely István dr. baráti kezének melegét; de valóságos hazafias fájdalommal tapasztaljuk a klerikalizmus jégfagyasztó markának önzését, mely lehetetlenné akarja tenni a vallási jogegyenlőség és viszonyosság igazi keresztény elveinek becsületes érvényesítését. Ezen fordul meg a vallási békének és a nemzeti egység nagy kérdéseinek áldásos megoldása.

Németországon egyes katolikusok megnyugtató nyilatkozatai mellett is a klerikalizmustól jövő veszélyekre figyelmezteti egy kiváló német hazafi honfitársait. A klerikalizmus, mondja, politikai rendszer, mely minden összejövetelnél, minden, még a legjelentéktelenebb dolognál is egy célra soha sem téveszt szem elől, azt a célra t. i., hogy a germanokat ismét a pápai udvar uralma alá hajtja. Minden eszközt megengedettnek tart erre, minden politikai cselszöveget, a nagyoknál a béhizelgést, a tömegnél pedig a demagogikus lázítást. És minden eszközhez megvan a rutinja. Hosszú kabátokban jár a palotákban, s kész kicsiny és nagy szolgálatokra. Róma mindenfajta politikának az iskolája volt és az marad. Leveretéseken is van része, de minden vereségből tud valami nyereséget is huzni. Róma rendszerrel dolgozik.

Unitárius collegium könyvtárának érdekes könyveiből: *Catechesis Ecclesiarum Polonicarum.*

Az 1609-iki (Jakab angol királynak ajánlott) és Crell kiadása után Schlichtingius kiadása, javítva és tetemesen bővítve. Kolophon: *Irenopolis. Sumtibus Friderici Theophili* (Istenszerető) post annum Domini 1659. Tehát névtelen kegyes patronus segítette a számuizótt lengyeleket arra, hogy Amsterdamban (az unitáriusok szerint: Irenopolis = szabadság városa) hitvallásukat a világ elé bocsássák. Igen szép kiadás, finom hollandi papíroson, feltűnő nagy lapszékekkel. Az unitárius főiskola példánya itt-ott sűrűn, de jól olvashatólag irt, apró betűs jegyzetekkel kísérve, valószínűleg Jövedécsi András tollából, kinek névbejegyzése a címlap alján olvasható:

Andreae Jövedetzi. Emptus Amstelodami m. ppra.

E jó karban fentartott nevezetes művet Létai Árpád ajándékozta könyvtárunknak.

Perkinsus Vilmos Opera Theologica című művén (Genevae, 1611. 2r.) e felirat olvasható:

Ex libris Samuelis Kereszturi Ao. 1706. M.-Pria. (A 3-dik évtizben Tordának legékesszólóbb unitarius papja.)

Ezután ez áll:

Justo soluto valore nunc possidet Michaël Sz: Georgy: Thorooczko. A. 1706. Emp. flr. 2. d. 40.

Előbbi birtokosai: Csehi András, Békési András s 1679-ben Liszkai István. A könyvtárnak, úgy látszik, Szentgyörgyi Mihály fia ajándékozta, mint e följegyzésből kitünik:

Ex donatione gratuita Stephani Sz: Georgi possidet Coetus Hung. Claudiopolitanus Unit. ab Ao. 1710.

(1907.)

(K. F.)

Byronnak, a híres angol költőnek neje nemesak férje révén jutott történelmi nevezetességre, hanem még inkább személyes kiválósága által. Sir Milbanknak volt egyetlen leánya Milbank Isabella Anna. Tizennyolcz éves korában mutatták be a londoni társaságokban s szépsége, értelme és modora által általános feltűnést keltett. Lord Byron csakhamar megismerkedett vele és naplójába akkor ezeket írta be róla: „Nagyon kiváló nő és nincs elkényeztetve, a mi szokatlan egy olyaunál, kire nagy örökség, nagy rang néz s a ki egyetlen gyermeke szülőinek, ki azt teszi, a mi neki tetszik. Költőnő, matematikus és metaphysikus és mégis nagyon kedves, nagyon nemes és szelid s kevés igényű“. 1815-ben nőül vette Byron, de egy évi együttlét után elkülönültek egymástól, hogy többé sohase is találkozzanak. Lady Byron életét azután leánya nevelésére és jótékonyásra szentelte. Díjakat tűzött ki a népnevelés előmozdítására és Bristolban egy nagy házat vásárolt és ajánlott föl Carpenter Máriának leánynevelésre. S e mellett különös érdeklődést tanusított egyháza ügyei iránt. Lady Byron egyike volt a legbuzgóbb, legpéldányszerűbb unitarius nőknek. Mikor 1838-ban dr. Gannett amerikai híres unitarius pap Londonban prédikált, egy alkalmat se mulasztott el, hogy őt meghallgassa s egyébkor is rendszeren részt vett az istentiszteletekben és sokat áldozott egyházi közczélra és irodalomra. Férjének barátai sokszor ócsárolták, hogy hideg és rokonszenv nélküli nő volt. De maga lord Byron igazságot szolgáltatott neki, mikor a válasz után róla úgy nyilatkozott: „Jobb és fénylőbb természet nem volt, mint lady Byron“. 1860-ban költözött el az élők sorából, nemzetének részvététől kisérvé. Emlékét nem kisebbíti, hogy később lord Lovelace, éppen az ő unokája nevetségessé igyekezett tenni emberbaráti fáradozásait és nem által-

lotta gunyolni azt a törekvését, melylyel, mint a nemes Lord kifejezi magát, „a világot unitarius szentek paradicsomává akarta átformálni“.

Értesítő. *A kolozsvári m. kir. gazdasági akadémia* az 1906—7. és 1907—8. tan évekről értesítőt adott ki. Dr. *Szentkirályi Ákos* igazgató állította össze a számos képpel illusztrált akadémiai értesítőt. E képek a régebb és újabban épített gazdasági épületekről vannak véve és a közlött adatok mellett láthatólag mutatják az intézet fejlettségét és előhaladását. Úgyszólván a gazdaságnak minden ágát felöleli az intézet és nagy látogatottságnak örvend. Unitarius gymnasiumban tanult növendékek közül 8 hallgatója volt a gazdasági akadémianak s óhajtanó, hogy több is legyen. Még mielőtt nem volt Kolozsvárt gazdasági intézet, az unitarius collegiumból közvetlenül számos oly ifjú került ki, kikből az uradalmakban híres gazdasági vezetők lettek. Mily közel esik most a jó alkalom a gazdasági tanulmányokra és azután arra a munkára, mely a földbirtok megtartása. — A mult tanévben a tanerők száma: 16 és a hallgatóké: 122 volt.

A régi római fórumon eszközölt ásatásokról egy francia tudós a „Journal des Debats“-ban leírást közölve mindenekelőtt a a Vestaszűzek lakát említi, melyet a Palatin hegy lábánál találtak. A Vestaszűzek szobrai a lakás előtermében vannak felállítva, olyan felírásokkal, melyek a keresztény felírásokhoz hasonlítanak. Ott van például Flavia, a szent és kegyes szűz, kit tulajdonságai leginkább alkalmassá tesznek arra, hogy intézeti főnöknő legyen; Cecilia Rogatilla az ő unokanővére, a nagy Vestanő, kinek 364-ben Kr. e. emelt szobrot a főpapság. A Vestaszűzek táplálták „boldog fával“ a szent tüzet s nekik kellett az ünnepi szertartásokat martius 1.-én teljesíteni. Itt a város vallásáról és a nép üdvéről van szó s nem mint a kereszténységben a bűnös lélek üdvéről. A Vestanők próbaideje tíz év volt; bizonyos meggondolási idő után szabadok lehettek és férjhez mehettek. — A katakombákra és a régi Santa-Mária templomra térve át az ismertető, megmutatja a művészet munkáiban az átmenést a pogányságról a kereszténységre. Orpheusból lelkipásztor lett s Venus madarából a bárka és a szentlélek galambja.

Gyulay László †. Régi családból származott, mely eredetét Ó-Tordáról írja s Kolozsvár családjai közt már mintegy kétszáz év óta szerepel. Szívósan ragaszkodtak a családi és egyházi tűzhelyhez. Ő örökölte e ragaszkodást. 1848/49-ben mint tizenhat éves ifjú szolgált a nemzeti ügyért. Azután Kolozsvár városában viselt

tisztségeket, szorgalommal és pontossággal töltve be hivatalait. Az egyházközségi iskola számára alapítványt tett, valamint a collegiumi tanulók számára is. Tizenhat évig gondnokságot viselt az egyházközségben, élénk tevékenységgel munkálva még utolsó éveiben is annak ügyeiért. Különösen szerette a gyermekeket s az évi vizsgák a leányiskolában reá nézve mindig áldozásra kedves alkalom és gyönyörűség voltak. Magas életkort ért s hiven megfutott pályája után a jók emlékezetétől kísérve, s a kiket annyira szeretett, családjá áldó sohaja közt költözött más létre.

Gyászhirek. Ó-tordai *Gyulay László* ny. városi főpénztárnok egyh. tanácsos, egyh. községi gondnok életének 76-ik, második házasságának 28-ik évében jan. 25-én Kolozsvárt megszűnt élni. Halálát a család részéről gyászolják: neje Gyulay Lászlóné, ilenczfalvi Horváth Róza, leánya Gyulay Etelka özv. Tóth Károlyné, nevelt gyermekei Kócsi Andor törv.-széki bíró, Kócsi Margit férj. Nagy Dénesné, továbbá unokatestvére Gyulay Árpád p. ü. igazgatóhelyettes s számos rokon. — *Dr. Pálffy Gyula* tordaaranyosvármegyei főorvos, egyh. tanácsos jan. 15-én életének 47-ik, házasságának 17-ik évében Tordán meghalt. Tordai egyházközségünk egy buzgó tagot, s neje Pálffy Gyuláné, Butyka Aranka és gyermekeik derék családapát veszítettek benne. — *Id. Veress György* egyh. tanácsos, a brassói egyházközség gondnoka s több társulatnak elnöke jan. 19-én, életének 59-ik s házasságának 32-ik évében más létre szenderült. Mint a brassói egyházközség gondnoka érdemet szerzett annak megalapításában s a brassói magyarságért sokat fáradott. Veress György nagyajtai unitárius lelkész édes atyját veszítette az elhunytban. — Aranyosrákosi *Létay Gábor* a lugosi erdőigazgatóság mellé rendelt számvevőségi főnök, egyh. tanácsos jan. 25-én 57-ik évében elhunyt. Halálát mindenek felett fájlalják özvegye A. Létay Gáborné, dobai Nagy Berta, fia A. Létay Zoltán, testvérei A. Létay Domokos, sinfalvi lelkész, A. Létay Károly megyei nyilvántartó, A. Létay László adótárnok s az Ádámosy család.

Ádámosi Végh Mihály unitar. egyh. és püspöki titkárt fájdalmas csapás találta 18 éves fia A. *Végh Zsigmond* jan. 30-án hosszas szenvedés után bekövetkezett halálában. Az egykor sok reményt ígérő ifjút a leggondosabb ápolás sem tarthatta meg az életnek. — Ferenczy Áron medeséri lelkész 13 éves leánya *Ferenczy Emma* övéinek fájdalmára hosszas szenvedés után jobb hazába költözött.